

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ярмак О.В., к.е.н.

Харківський інститут фінансів

Українського державного університету фінансів і міжнародної торгівлі

Розкрито організаційно-економічні особливості діяльності державних, приватних комерційних і некомерційних закладів, що діють в сфері інтелектуальних послуг. Обґрунтовано загальні характеристики організації інтелектуальних послуг: культура творчості; навчання як безперервний процес руху знань; мережеві взаємозв'язки й взаємодія.

Ключові слова: інтелектуальні послуги, державні, приватні комерційні і некомерційні організації сфери інтелектуальних послуг, інтелектуальна організація, що навчається.

Економічний зміст інтелектуальних послуг знаходить свій прояв у їх організаційних особливостях, характеристика яких є найважливішим напрямком їх комплексного аналізу як економічної категорії, сприяє поглибленню теоретичних уявлень про форми й принципи організації інтелектуальної діяльності в сфері освіти, охорони здоров'я, консалтингу, науково-технічного обслуговування в умовах переходу до переважно інноваційного типу економічного розвитку.

Окремі види інтелектуальних послуг досліджуються в роботах В. Альошнікової, А. Блінова, Р. Бутиріна, В. Верби, Ю. Забродіна, Т. Камінської, М. Книша, В. Куценка, О. Марченко, Т. Решетняк, Е. Шканової й ін. Проте специфіка організаційних форм інтелектуальних послуг в умовах інноваційного розвитку не стала ще предметом комплексного економіко-теоретичного дослідження.

Метою статті є обґрунтування на методологічній основі теорій послуг, інтелектуальних ресурсів, концепцій інтелектуальної організації та організації, що навчається загальних й специфічних організаційно-економічних характеристик інтелектуальних послуг, основних принципів організації інтелектуальної послугової діяльності.

Дослідження опирається на наступні взаємозалежні підходи:

- суб'єктний, який є основою виявлення основних суб'єктів, що надають інтелектуальні послуги, аналізу їх організаційних особливостей;
- організаційно-структурний підхід, який дозволяє обґрунтувати загальні принципи побудови організаційної структури суб'єктів інтелектуальної послугової діяльності, що оптимізують її соціально-економічні результати.

Спираючись на широко використовувану в сучасних наукових і прикладних дослідженнях трьохсекторну модель сучасної економіки - бізнес (приватний комерційний сектор), уряд (державний сектор) і неприбуткові організації (приватний некомерційний сектор) [1, с. 279; 2, с. 547], сферу інтелектуальних послуг можна розділити на державний, підприємницький й приватний некомерційний сектори, що представлені наступними типами організацій, які надають освітні, консалтингові, науково-технічні послуги й послуги охорони здоров'я:

- 1) державні некомерційні організації, засновниками яких виступають центральні й місцеві органи державної влади, основним джерелом фінансових ресурсів – державний і місцевий бюджети, метою – реалізація завдань, поставлених засновниками;
- 2) приватні комерційні організації – суб'єкти підприємницької діяльності, що надають інтелектуальні послуги з метою одержання прибутку;
- 3) приватні некомерційні організації, послугова діяльність яких спрямована на досягнення цілей засновників, не пов'язаних з одержанням прибутку (добродійність, вирішення завдань суспільного об'єднання й ін.) [3].

Важливо підкреслити, що зараз в Україні сектор приватних некомерційних організацій, які надають інтелектуальні послуги, тільки формується. У країнах з розвинутою ринковою економікою він займає значну питому вагу в сфері послуг, особливо це стосується медичної допомоги, освіти, дослідницьких робіт, соціальних послуг, мистецтва й культури, суспільного розвитку й релігії. Як зазначено в монографії «Управление и организация в сфере услуг»: «Без приватних некомерційних організацій загинули б багато музеїв, симфонічних оркестрів, приватних університетів й коледжів, дослідницьких організацій, релігійних й благодійних організацій, професійних спілок й організацій з боротьби з невиліковними хворобами» [2, с. 560].

Порівняльна характеристика державних, приватних комерційних і приватних некомерційних організацій, що надають інтелектуальні послуги, наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика основних суб'єктів, що надають інтелектуальні послуги

Критерії Порівняння	Державні організації	Приватні комерційні організації	Приватні некомерційні організації
Засновники	Держава (центральні й місцеві органи влади)	Суб'єкти підприємницької діяльності – фізичні і юридичні особи	Недержавні організації й громадяни
Тип організації	Некомерційні організації, хоча можливо надання певного спектра платних інтелектуальних послуг	Комерційні організації, що надають платні послуги, хоча можливі й окремі види безкоштовного обслуговування (добродійність)	Некомерційні організації, хоча можливо надання певного спектра платних інтелектуальних послуг
Мета	Реалізація завдань, поставлених державою, досягнення економічних, соціальних та ін. результатів без мети одержання прибутку	Одержання Прибутку	Реалізація завдань, поставлених засновниками, досягнення економічних, соціальних та ін. результатів без мети одержання прибутку
Основні джерела фінансування	Кошти державного й місцевого бюджетів	Інвестиції власників (засновників), прибуток	Кошти засновників, благодійні внески
Головні регулятори діяльності	Держава, ринок інтелектуальних послуг, організації саморегулювання	Держава, ринок інтелектуальних послуг, організації саморегулювання	Держава, ринок інтелектуальних послуг, організації саморегулювання
Внутрішня організація	Ієрархія	Сполучення ієрархії й адаптивних структур	Адаптивні Структури
Внутрішня структура	Поділ функцій залучення фінансових ресурсів і надання послуг	Сполучення функцій залучення фінансових ресурсів і надання послуг	Поділ функцій залучення фінансових ресурсів і надання послуг

Важливо підкреслити наступне: по-перше, всі види інтелектуальних послуг можуть продукуватися як державними, так і приватними комерційними й некомерційними

організаціями, що діють у сферах освіти, охорони здоров'я, консалтингу, науково-технічного обслуговування. Це державні й приватні школи, вищі навчальні заклади, лікарні, консультаційні й науково-технічні центри та ін.

Однак, окремі види інтелектуальних послуг характеризуються різною питомою вагою послуг зазначених типів організацій у їх загальному обсязі. Так, в Україні консалтингові послуги виявляються переважно суб'єктами підприємницької діяльності, послуги освіти й охорони здоров'я – державними організаціями.

По-друге, хоча державні організації (як і приватні некомерційні) можуть надавати платні послуги, вони є некомерційними. Як визначено в ст. 52 Господарського кодексу України, некомерційне господарювання – це самостійна систематична господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання, спрямована на досягнення економічних, соціальних і інших результатів без мети одержання прибутку [4, с. 52]. Особливістю некомерційних організацій є використання прибутку, одержання якого не є їх метою, тільки на власний розвиток і реалізацію поставлених завдань.

По-третє, державні організації, що діють у сфері інтелектуальних послуг, належать до бюджетних організацій. Це юридичні особи публічного права, які є неприбутковими й утримуються за рахунок бюджетних коштів [5, с. 41].

По-четверте, основними регуляторами діяльності суб'єктів, що надають інтелектуальні послуги, виступають ринок інтелектуальних послуг, спеціальні акти державно-нормативної регламентації діяльності в сферах освіти, охорони здоров'я, консалтингу, науково-технічного обслуговування, закони й підзаконні акти, що регулюють підприємницьку діяльність. Безпосередній вплив на надання інтелектуальних послуг здійснюють також організації саморегулювання, що діють у даній сфері: різні асоціації, об'єднання, спілки медичних працівників, консультантів, працівників освіти, науки та ін.

При цьому, залежно від організаційного статусу суб'єкта – державна, приватна комерційна, приватна некомерційна організація – змінюються роль, співвідношення й характер впливу зазначених регуляторів на інтелектуальну послугову діяльність. Так, наприклад, державні організації, що надають послуги освіти, охорони здоров'я, ті, що здійснюють науково-технічне обслуговування, є об'єктом прямого державного регулювання на основі Законів України «Про освіту», «Про наукову й науково-технічну діяльність», та ін. Консалтингові фірми як приватні комерційні організації у своїй діяльності орієнтуються на кон'юнктуру ринку інтелектуальних послуг і загальні нормативні акти, що регулюють підприємницьку діяльність у цілому, кодекси й стандарти, розроблені й прийняті організаціями саморегулювання.

В-п'ятих, спираючись на класифікацію основних типів організаційних структур: жорстко-ієрархічні (механістичні) і адаптивні (органічні), відповідно до організацій сфери інтелектуальних послуг можна стверджувати наступне:

1) управління державними організаціями, що надають інтелектуальні послуги, спирається переважно на ієрархію – багаторівневу структуру, якій властиві відносини підпорядкування й вертикальної субординації її елементів;

2) приватним некомерційним організаціям, як правило, чітка ієрархія не властива, їх внутрішня структура є більш гнучкою, адаптивною;

3) управління підприємницькими організаціями в сфері інтелектуальних послуг представлено й ієрархічними, і адаптивними структурами.

При цьому необхідно уточнити, що в дійсності різні організації сфери інтелектуальних послуг характеризуються ознаками й механістичних, і органічних структур, розходження ж полягають в їх співвідношенні й пріоритетності в управлінні інтелектуальною послуговою діяльністю.

В-шостих, суб'єктам, що надають інтелектуальні послуги, властиві особливості внутрішньої організації й управління, що обумовлені їх типом – комерційна або некомерційна організація. Внутрішня структура некомерційних організацій представлена двома системами: управління ресурсами й надання послуг, що суттєво ускладнює управління інтелектуальною послуговою діяльністю. «Унікальна особливість некомерційних організацій – те, що вони складаються із двох різних систем: одна система працює з коштами і їх

джерелами, а інша займається наданням послуг» [2, с. 558]. Комерційні організації, навпаки, характеризуються не поділом функцій залучення фінансових ресурсів і надання послуг, а їх сполученням. Наприклад, працівник консалтингової фірми, надаючи платні послуги клієнтові, виконує функції обох систем: консультує й залучає фінансові ресурси.

На наш погляд, всі зазначені суб'єкти, по-перше, мають ознаки інтелектуальної організації, концепція якої викладена у працях Т. Базана, М. Рубінштейна, М. Румізен, А. Фістенберга, Р. Ханта та ін. Інтелектуальна організація продукує знаннємісткі продукти й спирається на інтелектуальний капітал, насамперед специфічний людський капітал її працівників. Навчальні заклади, медичні організації, центри науково-технічного обслуговування, консалтингові фірми, що діють в сфері інтелектуальних послуг, – це інтелектуальні організації, що орієнтовані на знання, використовують інтелектуальні ресурси і спираються на творчість їх працівників.

По-друге, суб'єктам, що надають інтелектуальні послуги, властиві риси організації, що навчається. Це «така організація, що навчається безупинно, причому під навчанням розуміється не просто нагромадження знань, а їх ефективне використання, тобто навчання» [6, с.227]. Концепція організації, що навчається, представлена у працях К. Аргіріса, В. Дресвяннікова, Е. Кіхлера, С. Клімова, К. Мейер-Песті, І. Нонака, М. Румізен, П. Сенге, Х. Такеучі, Е. Хофманн, Д. Шена.

Для організації, що надають інтелектуальні послуги, «навчання» – відмітна ознака й необхідна умова конкурентоспроможності. Тому найважливішим завданням цих організацій є ефективне управління знаннями як фундаментальними ресурсами інтелектуальної послугової діяльності.

По-третє, інтелектуальна організація, культурою якої є творчість, спирається на «постійно відтворювальні (ever-renewing network) мережі відносин як усередині, так і поза компанією, із клієнтами, постачальниками, конкурентами й учасниками альянсів» [7, с. 69].

Управлінню інтелектуальною організацією характерно сполучення ієрархії, що спрямовує дії працівників на досягнення її цілей, і мереж (внутрішніх, зовнішніх), що забезпечують реалізацію їх творчого потенціалу. Мережевий принцип управління – найважливіша особливість інтелектуальної організації, що навчається, реалізація якого сприяє оптимізації соціально-економічних результатів інтелектуальної послугової діяльності. Як справедливо підкреслює О.С. Марченко, внутрішні й зовнішні мережі, основу яких становлять горизонтальні комунікації, самоорганізація, самостійність, довіра й інноваційність, забезпечують розвиток культури фірми як інтелектуальної організації, що навчається [8, с. 67].

Таким чином, основними суб'єктами інтелектуальної послугової діяльності в сфері освіти, охорони здоров'я, консалтингу, науково-технічного обслуговування є державні, приватні комерційні й приватні некомерційні організації. Зазначеним суб'єктам властиві значні розходження в організації, фінансуванні, цілях і організаційно-економічному механізмі функціонування, управлінні й регулюванні. Однак, незважаючи на розходження, їх поєднують: результат – інтелектуальна послуга; ресурси – професійні знання й інформація; характер послугової діяльності – інтелектуальний, інноваційний, творчий. Це дає підставу для висновку про те, що зазначеним суб'єктам властиві загальні організаційно-економічні характеристики, що відображають зміст інтелектуальних послуг як послуг капіталоутворюючих, знаннеорієнтованих, ресурсозабезпечуючих, що ретранслюють професійні знання й інформацію.

Загальними організаційними характеристиками суб'єктів інтелектуальної послугової діяльності є: культура творчості; «навчання» як безперервний процес створення, одержання, передачі, використання й нагромадження знань в організації; внутрішні і міжорганізаційні мережеві взаємозв'язки й взаємодія.

Література:

1. Корнейчук Б.В. Информационная экономика: [учеб. пособ.] / Б.В. Корнейчук. – СПб: Питер, 2006. – 400 с. (Издательская программа «300 лучших учебников для высшей школы в честь 300-летия Санкт-Петербурга).

2. Хаксевер К. Управление и организация в сфере услуг / К. Хаксевер, Б. Рендер, Роберта С. Рассел, Роберта Г. Мердик; пер. с англ. Н. Левкина, О. Сергеева; под ред. В.В. Кулибановой. – [2-е изд.]. – СПб.: Питер, 2002. – 752 с. (Серия «Теория и практика менеджмента»).

3. Некоммерческие организации [пер. с англ. А. Залесова] – М.: Альпина – Бизнес – Букс, 2008. – 222 с. (Серия «Идеи, которые работают»).

4. Господарський кодекс України: за станом на 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 344 с. (Міністерство юстиції України).

5. Якимчук Н. Визначення бюджетних установ, які набувають статус розпорядника бюджетних коштів/ Н. Якимчук // Право України. – 2007. – № 6. – С. 40–45.

6. Дресвянников В.А. Построение системы управления знаниями на предприятии: [учебн. пособ.] / В.А Дресвянников. – М.: КНОРУС, 2006. – 344 с.

7. Рубинштейн М.Ф. Интеллектуальная организация. Привнеси будущее в настоящее и преврати творческие идеи в бизнес-решения /М.Ф. Рубинштейн, А.Р. Фистенберг; пер. с англ. С.А. Попов. – М.: ИНФРА-М, 2003. – XVI. — 192 с. (Серия « Менеджмент для лидера»).

8. Марченко О.С. Фирма как виртуальная обучающаяся организация: иерархия и сети / О.С. Марченко // Бизнесинформ. – 2009. –№ 9. – С. 63–68.

Аннотация

ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ УСЛУГ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Ярмак О.В., к.э.н.

Харьковский институт финансов Украинского государственного университета финансов и международной торговли

Раскрыты организационно-экономические особенности государственных, частных коммерческих и некоммерческих структур, действующих в сфере интеллектуальных услуг. Обоснованы общие характеристики организации интеллектуальных услуг: культура творчества; обучение как непрерывный процесс движения знаний, сетевые взаимосвязи и взаимодействие.

Ключевые слова: интеллектуальные услуги, государственные, частные коммерческие и некоммерческие организации сферы интеллектуальных услуг, обучающаяся интеллектуальная организация.

Summary

ORGANIZATIONAL FEATURES OF INTELLECTUAL SERVICES IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE ECONOMY

Yarmak O.V., Ph.D.

Kharkiv institute of finances of the Ukrainian state university of finances and international trade

The organizationally-economic features of state, private business and noncommercial corporations, operating in the field of intellectual services are exposed. General descriptions of organization of intellectual services are reasonable: culture of work; teaching as continuous process of motion of knowledge, network intercommunications and co-operation.

Key words: intellectual services, state, private commercial and noncommercial organizations of intellectual service, learning intellectual organization.

Надійшла до редакції 05. 10. 2010 р.

© Ярмак О.В., 2010 р.